

TÓTH BÉLA

Sej, szellők...

Zord telek kínos koplalásai után vadak csordái vonulnak olyan éhesen a hó alól hegyező füvesekre, ahogy mi tömegeltünk. Őzek, szarvasok, foglyok, fácánok, tengerjárt sirályok sietnek úgy, ahogy mi seregeltünk az iskolák ismerettel töltött etetővályúihoz. Az éhség a betűre, a benne bűvő szépre és erőre hajtott, hívott, küldött, taszított bennünket, kik faháncs kenyereken élünk, s hamuba sült pogácsákkal indultunk.

Fésületlen, mezítlásbas seregek kerekedtek. Kit hol ért a trombitaszó, ott kapta magasba fejét. Éngem szólítanak? Megyek.

S ment magáért, a mögötte állókért, a rég hiába holtakért, a most élőkért, s az elkövetkezőkért. Hogy mindig süssön a nap.

— Mit akartok? Rangot?

— A legnagyobb is kicsi volna nekünk. Hanem a világot! Azt akarjuk. Tudni. Magunkénak akarjuk tudni minden csücskét és bugyrát. S ha ismereteinkben a miénk, akkor bánni vele. De jól! Rosszul már bántak vele eleget. Fatetőn lakó őseinktől kezdve itt lüktet csontjainkban minden bántalom.

— S hol maradtatok eddig? Nyitott kapukkal álltak az iskolák!

— Nincstelenségéből rakott, égig érő, megmászhatatlan falak választották el a bejáratot előlünk. Óriás tömegeinkből hangyányi réseken ha át is tévedt közülünk egy-egy, mire vitte? Cúgos cipőben járhatott, s az adóhivatalban körmölte tengernyi bűneinket. S kiváló képességűjeinkből a kukoricakapálás művészei serkentek föl, kik baromi ésszel, bivalyerővel naponta bevágtak egy holdat.

S jöttek a tudás vályúihoz szólító trombitára tudor bányaácsok, tetőfedők, falazó kőművesek, zsaluzók, faragó béresek, hónaposok, summások. Teli rügyben feszülő befogadókéességükből otthon vőfélyek nőttek, s kugliban verhetetlen bubajátékosok és önkéntes tűzoltók, falusi képviselőtestülettől választott harangozók, kisbírók, dülösküdtek és határcsőszök. És városi kocsmahősök, nótafák, aratóbandák első kasszásai, kazalrakók, rőzsélő erdei munkások, kaptafakészítők, kosárfonók, henger- és szélmolnárok, bank- és szállodaszolgák, üvegesek, lakatosok, egy-egy világi szép szakma kiváló művesei. Műszerészek, kárpitosok, kirakatrendezők, csipkeverők, hímzőlányok, faipari segédmunkások, fonógyári szakmunkások, szövők, műstoppolók, zárgyári beállítók, dűznimetszők, csapágygyári golyóválogatók, karpaszománytalan libapásztorok, csirkegyári kopasztónók és mások.

Trombitaszó: Gyertek, tanuljatok!

Az égig érő falak a vesztiesen nekünk győztes háborúban aláomlottak. S már látjuk az iskolakapukat.

A város adta kollégium épülete utolsó mivoltában hadikórházzal szolgált. Szennyes falain szétcsapott poloskák tetemei, s lecsurgott feketülő vérfoltok.

— Meszélj, sűrölj! Hodálynyi szobák. Ezernyi kéz, másnapra kész.

Bennünket tapogató fölvételi vizsgák.

Zsótér Mihály szarvasi tímárlegény olvas a Szabad Szó 1946. augusztus 22-i számából: „Újjáéledőben a mátrai turizmus őszi idénye.”

Kérdés: mi a turizmus? Netán valami úri passzió?

Zsótér teknősbéka szemhéjú, lassú pillantású, zömök. Gondolkozik. Az újság megbádogosodik kezében, úgy válaszol:

— Az csakis úri passzió lehet, mivel hozzánk, a befagyott Körösön, nemegyszer lekocogtak telenként a vaddisznók, kitúrták kertjeink aljából a pityókat, gyakran megpocskolták a krumplis vermeinket. Akkor jöttek az urak. Inkább csak szórakozásból. Ledurrogatták a vadakat. Így aztán látni való, hogy úri passzió az a turizmus!

Felcsattanó kacaj kísérte a választ. A vizgát vezető Vékes Lajos, tanárjelölt és kollégiumszervező türelemmel várja a csöndet.

— Zsótér feleletét elfogadjuk, bár válasza nem helyes. Ismerete hiányos. De azért jön ide, hogy tanuljon. Azonban meséjének logikája kristálytisza, ezért igaz.

A következő kérdés, úgy tűnik, váratlanul csapódik ide.

— Mi az ige?

Mély csönd. A falazó kőműves végiggondolja szerszámait, közöttük egynek sincs ilyen neve. És ismer ezernyi munkafogást, munkafolyamatot. Ige névre nem hallgat egy sem. Egy kéz, kis fehér pufók, női, mint fölkiáltó jel, a fejek fölé vágódik.

— Az ige megtestesült Názáretben!

Kacagás nincs. A turizmus kérdésénél is kár volt annyira örülni.

— Miből gondolja? — érdeklődik tapintatosan Vékes tanárjelölt.

— A somogyitelepi kétszövű katolikus templomban minden karácsony böjtjén főlemlegeti a plébános.

— Ismeretei hiányosak, de gondolom befogadóképességével nem lesznek bajok tanulmányai során — nyugtázta a választ Vékes.

Ki mit tanulna, s miért? Ábécében sorolom a neveket.

— Albus János.

— Jogot tanulnék, mert vissza akarom pörölni apám jussát. Meg a testvéreimen esett sértésekért a törvény furkósbotjával akarnám szétverni az ispán pofáját!

A tömegből, mint focimeccsen a szurkolók bekiabálnak:

— Máris kész prókátor vagy!

— Minden ügyvéd seggenülő tolvaj!

Ez Vékes fülét is megfogja.

— Hogy értitek ezt a tolvajügyet?

— Az ügyvéd a pörösködő felektől elkapkodja a vagyont. Lépést se tesz érte, mégis az övé lesz.

— Busa Magdus következik! Mit akarsz tanulni?

— Mivel én csapágygyári golyóválogató voltam, hát szeretnék valami műszaki pályán előremenni. Hogy ne csak a csapágyakat ismerjem, de a gépeket is, amikben ezek szolgálnak, az utakat, végcélokat, ahová mennek.

— Ott a helyed, ott a helyed! — kiabált kedélyesen a fölvételizők hada. S így megy ez éppen százegyig.

— Tíz nap múlva indul a dolgozók gimnáziuma, a régi Barossban. Indul a fa- és fémipari szakiskola, a mezei jog, a tanítóképző, az óvónőkészítő és különböző ápolónőkészítők nyílnak.

Akik kollégiumhoz és iskolához jutnak, ne tekintsék azt hitbizománynak! Nem elég ám a padban ülni, ahogy nem elég a gép mellett állni vagy kapára támaszkodni! Most forgassátok magatokat. Nemcsak az iskolák kapuit nyitottuk ki, de kinyitjuk a belétek zárt képességek ajtóit is. És éljetez velem!

Dolgozók gimnáziuma. Első óránkat, mindig az első a legemlékezetesebb, Furbás Oszkár igazgató tartotta földrajzból. Az ajtót sem csukta még be maga után, fölkiált: a Föld! Nagy effel. A teljességet, Földünket jelenti, a csillagot, amin élünk. A föld a lábunk alatt kis effel.

Mindazonáltal, kedves fölnőtt tanulóim, ennek a háborúban leégett tetejű gimnáziumnak én vagyok a boldogtalan igazgatója. Padjaink nincsenek, felszerelésünk

elpusztult. Ezek az asztalok bezárt kocsmák homályából kerültek elő, ezért olyan borfoltos a tetejük.

Önöket üzemek küldték ide. Önöknél kopogtatok. Rég kidobott, pincékben levő padjainkat kijavítva fölfordíthatnánk a termekbe. Jön ránk a tél. Kátránypapír kel-lene a tetőre!

A tél berendezett osztályokban talált már bennünket. S a Föld alakját rajzol-tuk épp a táblára, mikor valaki fölsóhajtott: esik a hó!

Czögler Kálmán törött kémcsövekkel lép az osztályba.

— Ha most az én üvegemnek feneke lenne, bemutatnék két kémiai reakciót.

— Hozunk mi, tanár úr — szólal meg egy üvegtechnikus.

— Nem, nem gyerekeim. Nem vagyunk kolduló rend! Maguk meglett emberek, fantáziájuk túlszárnyalhatja a legjobban fölszerelt bemutatót is. Kémcsövet tehát **ne** hozzanak, hanem mondom: a fluór forrponjtja...

Kálmán bácsi következő órájának első kérdése: — Hozott valaki kémcsövet?

— Azt tetszett mondani, hogy nem vagyunk kolduló rend!

— Hát azt mondtam. Ne is hozzanak! Most már ne is hozzanak!

A következő kémiaórán:

— Na, hoztak?

— Akartunk, tanár úr, de olyan határozottan tetszett mondani, hogy ne, azt **má** tilalomnak vettük.

Hanem a következő órára két ruháskosárnyi kémszertári eszköz a katedrán. Kálmán bácsi szétdobja két karját a csudálkozástól.

— Hány patikába törtek be ezekért, gyerekek?

Civil, vékony rendőrhadnagy áll föl, s jelent.

— Elhagyott javakból utalványozta a városkapitány, tanár úr kérem!

— Ha rám volna bízva, most az egész osztályt címzetes kémiai doktorokká fogadnám. Hanem a konyhasó kristályosodási folyamata a témánk, foglalkoz-zunk azzal.

A kollégium minden nap csinosodik. Hazaérünk este, nagytermének hosszú falán fölirat:

„Száz népi kollégiumot, tízezer népi kollégistát!”

Na, ez rajtunk nem múlik. Birkatúrót vacsorálunk, de van választék is, ugyan-olyan súlyban vizes lóparizert is ehetünk. Kilentől tízig népi tánc. Tanuljuk a dunántúli lassúst, meg a piripócsi kerekezőt. Betanítja Vorisek Vera. Szép lány, vastag copfban hordja a haját, s tudja viselni mivoltát. Sokan csapnánk neki a szelet, észre sem veszi. A tánc nótáját fújja:

A mohácsi malomgáton reng a nád

Elvennélek, de nem enged az anyád

...

Mikor már mennek a strófák, a tánclépések és a figurák következnek. Sípos Bandi sándorfalvi citerás veszi át a prímet. Úgy táncolunk, mint a padkaporos bá-lon, otthonosan. Vékes Lajos, kollégiumszervező tanárjelölt alig tudja lehűteni a társaságot.

— Versmondók, énekkarosok próbái következnek!

Vörös Szabó Pali, kapára termett nagydarab legényember áll szétvetett lábbal egy üres terem halvány fényű izzója alatt. A kongó ürességben, akár öreg balkáni gerle bűgása, melegséggel ömlik el a ballada.

...

Házamon nádszál a fődél,

A gólya is rászállni fél.

A sok adó súlya alatt,

Nagy gerendám majd leszakad.

Itt az ünnep, itt karácsony,
Bor és kenyér sok asztalon.
De nekem nincs karácsonyom,
Még kenyér sincs asztalomon.

Gyermekemet nem küldhetem iskolába, jaj, fáj nekem,
Nekem hát nem édesanyám Magyarország, csak mostohám.
Mégváltozik majd egészen,
Tudja Isten mikor leszén.

Éjfél is elveri az óra, mire lecsöndesül a ház, s reggel nem járnak még a vilamosok, mikor a kollégisták kenyéret indulnak keresni. Ki régi munkahelyén dolgozik, mivel csak délután kezdődik a tanítás, ki „koldulni jár”, az üzemek által följánlott hozzájárulások összeszedésére. És nincs konyhánk, így kamránk sem.

Máról holnapra élünk, mint az ég madarai. Százan ötven üzem és intézmény ebédkosztosai vagyunk. A rendőrség és tűzoltóság, honvédség és kórház, kendergyár, szalámigyár, fűrészgár, gyufagyár, cipő- és bőrgyár, börtön és bútorgyár befizetés nélkül juttat bennünket ebédhez.

Balázs Sanyi komámmal, legjobb cimborámmal és munkás joghallgatóval az öreg honvédlaktanya fogadott kosztosai vagyunk. Lapos csajkával a hónunk alatt delenként ballagdálunk az egytálételes bakakosztra. Sűrű, húsos cakompakkokat szab ránk a szakács. Folyosókon ácsorogva eszünk, ahogy az akkori katonanép. Vasárnap tizenegy órára jártunk, hogy kimenős szakácsok ideje ne szökjön el velünk.

Egyszer, jövünk Sanyi komámmal nagy jóllakottan, hónunk alatt a hideg vízben ellötyentett alumínium csajkával, a Honvéd téri református templomban meg épp vége lehetett az istentiszteletnek, sűrű tömegekben vonult ki belőle egy iskolás lánycsapat. Tengerészblúzok, fonott haj, s mint özünőcsapat lépdel előttünk lassan, nyugalommal a lányiskola. Néz Sanyi, sóhajt: — Ennyi szépet egy csordában! — El is haladnak, templomi áhítattal, s mi állunk lecövekelve, gátlástalanul bámulunk utánuk. Sanyi két kezére fogja a csajkát, földhöz vágja.

— Ej, komám, a szakramentumos szűzmáriaüristenit annak a balladatojásból kelt szögényparaszti sóvár, búgatyában járó, pentaton szülőédősanyámnak is, hogy bűnül ne vegye már a magasságos, hát minékünk ilyen aztán nem jut! De soha!

Szégelyelte tán keserűségét, lehajolt, zsíros bakancsa szárába dugdosta kilógó kapcáját. Titkon tán szemét törölte, fölemelkedve az orrát bökölte nagyujjával.

Járunk dolgozni. Régi szakmáinkban való buzgolkodásunkból jön össze a közönség reggelije, vacsorája. Járunk a Tisza-pályaudvarra. Huszonöt forint vagonja a szénkirakásnak. Nagy pénz. Hatvan fillér egy kiló kenyér.

Szól a telefon, mikor nem vagyunk iskolában, húszan is trappolunk vagon hányni. Jó meleg tavasz jött ránk, a kocsifordák rövidek, sürgős a munka. Hányjuk egy halomba a szentet, vagonokat gurigatva.

Elkésve szalad közénk Kun Szabó Pali. Fehér Dórcó cipőben, aminek tizenhat forint párja; sárga mosónadrágban, ára huszonöt forint; fehér vászoningben, ára huszonnyolc forint. A vagon közelében löki le magáról a cuccát. Siet, hogy behozza lemaradását. Nagy öblű lapátra kap. Lapátolunk. A szénportól hasonlítottunk a pokolbéli ördögökhöz. Kicsapunk tíz vagonnal, delet harangoznak. Szedjük a cele-culát. Pali is öltözne. Ruhájára kilenc vagon szent hánytunk. Próbált kocsisember módjára káromkodik. Mi is szidjuk. Az ő ruhája, a mi ruhánk. Tegnap Szakács Lajos grasszált benne, ma Kun Szabó volt a soros. Holnap én következtem volna.

Sok dévánkozásra nincsen időnk, futunk, ötvenönknek százfelé főznek. S délután nehéz órák következnek. Timár Lajos biológus tart összefoglalót. Hogy is égethetnének képünk bőrét előtte. Aranyosságában úgy bánik és beszél velünk, mint tizennégy éves tanítványával. Úgy is követel. Mindent aprólékosan. Az insecták kitin borításos, stigmákkal és stracheákkal lélegző ízeltlábúit olyan aprólékosággal kívánja tőlünk vissza, mintha ő akarná tőlünk megtanulni a szakmát. S növénytan-

ból a heliantus annus szirmait, bibéit, a sinapis arvensis szárát és gyökerét aggodalmas pontossággal követelte a cserepező legénytől éppúgy, mint a slingelő lánytól. Mintha azok holnap már katedrán állva kellene továbbadják fölpúpozott tudománykazlaikat.

— Mert az is megtörténhet!

— Mert most csak szépen, alaposan szabad tanítani, s tudni!

— Mert nem hadi világ ez!

— Mert nem gyorstalpaló ez! Ez a dolgozók gimnáziuma!

Faliújságunk körül hangos viták hömpölyögtek. Első napon tán inkább azon, egybe vagy külön írjuk le a szót: Faliújság. Az Akadémia helyesírási szabályzata még nem ismerte a fogalmat. De a látat a kritika- és önkritikarovat hozta a kollégistákra... A vezetőség ismételten megrója a Vasvári szövetkezetet, amiért Gyöngyösi Pali nem veti be reggelenként az ágyát, s a Kossuth Zsuzsásokat, mert elkesve érkeznek házi rendezvényeinkre. A Dózsa szövetkezetet, amiért Binecz Jóskát hagyják elszöködni a politikai előadásokról.

Hanem visszafelé is szabályos a játék. Barek Pistát, kollégiumi titkárt, a Vihar-sarok elnöke bírálja meg, amiért nem adta kölcsön Héjja Sándor kanasztáncosnak csizmáját.

Persze nem csak letolásokról szólnak az írások. Sikeres műsorokról, vizgákról, szereplésekről. Olvashattunk frissen sarjadzó újságunkban tíz-tizenöt szobára terjedő koleszunk minden zege-zugaról. Ahhoz nagy volt, hogy minden szobában jártasak legyünk. A lányokhoz pedig tilalmas volt a fiúknak bármikor is belépniük.

Hanem éppen így, az iskolai összefoglalók idején egész faliújságot betöltő fölhívás kiabál ránk: Kollégiumunkba jön Illés Béla, a Vörös Hadsereg őrnagya, író. Pénteken este, kilenc óra után a fiúk nagyhálójába.

Söprünk, takarítunk. Egy frissen készült lózungot marunk le a falról, aminek szövege ez: Neveletlenek nevelnek neveletleneket! Illés Béla tiszteletére szedjük le, nehogy neveletlen nevelőnek értelmezze már magát.

A mondott időben ott ült kövéren, kényelmesen, derékszíjától szabadultan, kigombolt zubbonyban. Ruhájával ellentétben, minden mozdulatával civilesen. Éjfélíg tartó izgalmat hozott. Zuhogtak rá a kérdések. Egy pohár víz mellett, két doboz Kazbek cigaretta füstjével bodorította beszédje selymét. Távoztával kitört közöttünk az „osztályharc”. Balázs Sanyi komám azt kérdezte, féltek-e a szovjet parasztok a kolhoztól? Mert a magyar paraszt úgy fél, mint ördög a tömjéntől!

Ahogy Béla bácsitól elköszöntünk, Vékes még visszaparancsolt bennünket a színhelyre.

— Barátaim — kezdte elkomorult arccal. — Balázs Sándor munkásjogász tapintatlan és apolitikus, tarthatatlan provokációs kérdéseivel rossz fényt vetett a Vörös Hadsereg tisztje előtt kollégiumi közösségünkre, de magára a magyar parasztra is! Javaslom, fegyelmi tanácsá alakulva, ítélkezzünk Balázs Sándor fölött, mindannyiunk okulására!

Elnémultunk. Legfőképpen Sanyi.

— Elítélve Sándor apolitikusságát, elvonjuk tőle négy hétre a kimenőt! Szóljatok!

— Én talán először! — lépett elő Sándor. — Tudtommal annak a világnak vége, amikor az őszinteség provokációnak minősül! Mert igen is fél a paraszt! Ha apám magyar paraszt, akkor a magyar paraszt fél, de mint kutya az ézengéstől.

És engem ne szorítsatok kussolásra! Béla bácsi nem vette provokációnak a kérdést. Elmondta, hogy más volt az orosz paraszt történelmi helyzete, mivel a legszegényebb kolhoz is többet nyújtott neki első percétől kezdve, mint ami azelőtt volt. Mivel a bocskorszíjukba tűzött nyírfa kanállal léptek a kolhoz teli kondérja mellé.

Nagy baj, hogy ezt megtudtuk? Tudtátok ezt? Én megnyugodtam.

A fene hogy enné már meg a hivatalnoki szolgálalkúséget, csutorájával együtt! Vonjátok el a kimenőmet! De azt ne várjátok, hogy majd hallgatók!

A feszültség nem engedett föl.

— Kérdéseket lehet feltenni — bátorítja Vékes a kollégistákat.

— Csak azt szeretnénk tudni, mi az a csutora? — kérdezte félféken Cirok Magdus.

— Az a pipa szopókája, első jelentésben. Másodikban, fakulacs! De ha nincs több kérdés, tegyük el magunkat holnapra! — javasolta Vékes.

A gyerekek zizegve ágyaztak, készültek a lefekvéshez. Neveletlenek plakáját szögezték vissza a falra. Sanyit is többen invitálták segítségül, de már Csutorásnak becézve, s ő magától értetődően mászott föl a létrára, tudva új nevét.

Tanév végén a NÉKOSZ-központból közénk érkezett Fekete Sándor. Velünk koros, labdapattanású fiú, eszére, alakjára formás. Pókok nélkül szólt, ahogy este kilenckor besűrűsödünk a nagyhálóba.

— Barátaim, népi kollégisták! A lezárt tanév eredményei biztatnak bennünket, hogy a falakra írt jelmondat a száz népi kollégiumról s a bele illő tízezer népi kollégistáról megelevenedjék! Őszre a szegénysorsú középiskolásoknak kollégiumot nyitunk.

— Hurrá, nyissunk!

A szalámigyárral való összeköttetésünk révén évszázó ünnepünkre egy lópokrócra való kolbászvéget kaptunk. Azon és hideg vizen roptuk reggelig a táncot. A szünetekben kórusoztunk, verseltünk, pentatonból mozgalmira váltva, szomorúról át vidámakba.

Másnap hallottam az udvar végében, amely csak egy dróttal választódott el a Béke utcai úri villák lugasos kertjeitől, hogy szídnak ám bennünket.

— Lám, az új világ értelmiségei minden éjszaka dorbézolnak, hétről hétre tánc és nótá!

Nyelvemem égett, hogy átszólak a szőlőlugas alá, drága méltóságos asszonyom, bár bakakoszton, kolbászvégen és hideg vizen élünk, nem kell nekünk ahhoz innunk, hogy jókedvünk legyen! Nap süti útjainkat!

A száz népi kollégiumért kiáltó lózung elevenen lépett le a falról. A város ideadta a volt Tunyogi gimnázium épületét. Hiányoztak ugyan a padlók, az ajtók és ablakok, de jó tágas épület. Be sem ázik, le sem égett, csak éppen mindenki kirabolta belőle, amire szüksége volt. Ezért nekünk való. Hanem a város, nagy figyelemmel kísérve lépteinket, kiutalta a Huszárlaktanya fűrészporos lovardáját is, anyaghasználatra. Annak a mennyezete nűtféderes deszkával volt szigetelve. Tenger-nyi deszka a magasságokban. Verebek lakták a pókhálós hodályt, s patkányok. A mennyezet nyeregteje hús méternyi magasságokba szökött.

Adtál város lovardát, adjál létrát hozzá! Adta. A tűzoltók kétkerekű tolólétráját. A francia forradalom szankülöttjai taszigálták olyan büszkeséggel ágyúikat, ahogy mi fuvaroztunk a kerekes létrával. Hanem teli a palatető, meg a deszka közhőszigetelő salakkal. Dől belőle a por, mintha tűzérési tűzzel lőnék a száraz anyaföldet. Szurtosak vagyunk, akár a csürhész disznó. De hordjuk Alsóváros határából Felsőváros határába a matériát. Száz kollégium egyike épül itt! Ehhez egyetlen gépünk a létra. Vermes Éva orvostanhallgató brigádja húzza, Varjú Vince jogászszövetkezete egyensúlyban tartja a két keréken guruló terhet.

Javultak élelmészeti gondjaink, UNRRA-konzerveket kapunk. Tonnaszám a mogyoróvaját, margarint, a tejport. Nem is mentünk külön kenyérkeresetre többet. A száz kollégiumért kiáltó követelményt hajszoltuk hétről hétre.

Augusztus 20-án már két tábla feszített a kollégium vaskapujára szögelve: Móricz Zsigmond Népi Kollégium, másik oldalon: Kálmány Lajos Középiskolás Népi Kollégium. Benne laktanyákból összehordott vaságyak, kórházak szalmazsákjai és székek a püspöki hivataltól. Az udvarunk is frissen kövezve, és víz, zuhanyozó, tanulószoba. És lókorházból kapott fűrészporos kályhák. Az avatás ünnepi ebédje: fahéjas tejbekása, dunsztosüvegekből ittuk rá a vizet. Poharunk nem volt. Délután.

a fővételizők, meg a magunk örömeire rittyentettünk olyan kerek műsort, egyszer csak azt vettük észre, ránk szakadt az este.

A fővételizők kicsi tanyai bugyuta fiúkból, törött szárnyú, háborút járt öszo-
szokból, alapvizsgás bölcsészekből, bukott főiskolásokból seregelték össze. És az újonnan érettségizettek csapata is ott várta sorsát. Nálunk kezdenék felsőiskolai tanulmányaikat. Ez egy egészen új sereg. Milyen büszkék voltunk. Mint aratóbanda első kaszásai. Tán nem vágthatjuk rosszul. Látjuk leterített rendjeinken, s halljuk lábunk nyomában tipródnak utánunk. Mint a bandában dolgozó asztaloslegények, egymás gyalujának füttyentése hajtja a másikat. Minél élesebb a szerszám, sebesebb a kéz, annál vidámabban szólal meg a fenyő. S ki nem akar előbbre való lenni? Hitünket kivirágosodva látni; mámor. Vágunk is olyan magától hemperedő műsort frissen téglázott udvarunkon, estére elködlik előttünk a nap.

A másnap kezdődő fővételiken öreg kollégisták adták a szolgálatot. Pontozó bizottságokban, írásbeli dolgozatok körül és a konyhákban.

A frontot jártak szürve kerültek csak hozzánk. Rozsdájuk gyanúsnak tűnt előttünk. És az újonnan érettek is itt-ott. Szögi Bandit első menetben kiselejtezte a bizottság. Vékes Lajos beszélhetett mellette. Írt és olvasott franciául, tiszta volt családi múltja, akár az ivópohár, ám egy népdalt el nem tudott dudolozni, s nem állt táncra a lába.

— De hát végigsorolja a világirodalmat, meg a magyart, barátaim, népi kollégisták! — rimázkodott Vékes.

— Az a száj tudása!

— És az észé! Fejmunkásnak készül, akárcsak ti!

— Fél év próbaidőt adunk neki!

A negyvenhetes választásra készültünkben, tán nem is épp véletlenül, kollégiumunkba látogatott Veres Péter. A közel kétszáztagú tagságunk hetven százaléka a Parasztpárt tagja volt. Tíz százalékot tettek ki a szocdemek, másik tízet a kommunisták, tíz százalék lehetett a pártonkívüliek száma.

Meleg szívvel fogadtuk Péter bácsit. Röviden beszél. A baloldali blokknak győznie kell! Különben meghíznak rajtunk a tetűk! Tán nem így szó szerint. Kedvéért három citerásunk talp alá valójára roptuk új táncainkat. Épp a tápéi darudübögőst. Közénk penderedett. Tempósan csuszogott csizmája talpával. Elkészültében még lelkünkre kötötte: mindent tegyünk meg a győzelemért.

Tettük is. Éppen Tápéra megyünk ifjúsági nagygyűlésre. Ahogy kiérünk, nézi Karaly Bandi, hogy pártállásunk szerint kitesszük-e a koalíción belüli baloldali blokkot. Ott vannak a szocik, komcsi kettő is akad, de nincs parasztpárti a nagyszámú NÉKOSZ-parasztokból. Bandi rámoszt egy parasztpárti fölszólalást. Mikor rám kerül a sor, parasztpárti hangot ütve alig vartyantok el úgy tíz mondatot, egy buksi fejű suhancér, Bandinak az öccse, az első sorban fölvisít, hogy biz itt nagy piszkosság történik.

Hiszen nem is vagyok parasztpárti, hanem kommunista! Jól tudja ő, bátyjához jártában-keltében ismer ám bennünket.

Amúgy is sistergett a város levegője, a fakultatív hitoktatás tüntetéseitől, a Nagy Iván-féle tömeggyűlések lázától. Még az amerikai újságírókat is elpüfölték kézen-közön a szegediek. A teremben levő kiscsajok, a Balogh-pártiak és a Slachtások a padokon keresztül törve rontottak rám, ütve lökdelték ki az udvar felé. Bandiék alig tudtak kivenni a kezük közül.

Eközben, az iskolaszünetben Furbás Oszkár gimnáziumigazgatótól kapok egy levelet, hogy bizonyos időben jelenjek meg szobájában. Harmincan kucorgunk asztala körül, ő maga hátra tett kézzel, izgatottan járkal közöttünk.

— Tanulmányi eredményeiket értékelve megállapítottuk, hogy a volt három párhuzamos első osztályból önök harmincan összesen olyan második évet kezdhetnek, ami a félévi vizsgákkal befejeződhet. Januárban elkezdhetik a harmadik osztályt.

Ha mi, tanárok, a lélek szobrászai vagyunk, s önök a nemes matéria, miből a

mű kibontakozhat, bizony szeretnénk látni műveskedésünk eredményét. Maguk tiszta fejű felnőttek, állítom, hogy könnyen megbirkóznak a feladatokkal. Áll az alku?

Kint lakó, idősebb, családos melósok nem vállalkoztak rá. Ők nem laktanyákban eszik ebédjüket, nappal dolgoznak. Mi, kollégisták, mint ugrásra tanított versenyllovak, neki készítettük lelki lábainkat a magasra állított akadályoknak, hogy csak akár a hasunk aljával is le ne sűröljük a lécet.

Nagyon sebes vágatásunkban egyik esemény tiporta a másik sarkát. Szólítanak bennünket a pártbizottságra is, hogy most pedig ki hová és merre a választások idején. Kapom én a pecsétes írást, hogy Alsótanya x és y körzetének választási biztosa vagyok. Az Irodasori iskolától Mórահalmán át a Zöldfásig, Átokháza határáig enyém a választási gyűlések ügye. És Kunhalmán a választás napján elnökségben a helyem. Ehhez való jármű a konzervgyár által kölcsönzött árubeszerző férfikerékpár. És ezek másíthatatlan kívánalmak. És természetesek.

Megy is minden a maga módján, mint a puskából kilőtt golyó. Világosak a frontvonulatok. Kiszagadják nem jártak az én választási gyűléseimre, s mi sem jelentkeztünk náluk. Nem annyira programoztunk, mint inkább beszélgettünk, kölcsönösen tapogatóztunk, kérdezősködtünk a világ fordulásairól.

A legtöbb gyűlésen megkérdezték:

— Hát maga mög micsoda? Már a kenyérkeresetére nézve?

Azt nem mondhattam, hogy gimnazista. Huszonkét éves létemre ki értené itt a sorsomat. Azt sem mondhattam, hogy kollégista, netán hittérítőnek néznének.

— Tán ügyvégy? — vélekedtek néhányan —, hogy ilyen patentosan tösz-i-vösz-i?

Kicsi dicsérettel kevert, kedvesen piszkálódó aranyoskodás volt ez, mire csak olyan fogadjisten mehetett válaszul, ahogy az adjonisten szólt.

— Ex asztaloslegény, kollégista diák és járásbíró vagyok egy személyben. Párt-állásomra való nézvést pedig magukkal egy hajóban evező.

— Na, iszón. Aztán, hogy értetődik ez a járásbírósi dolog?

— Tegnap éjjelkor a Borbás köröszi kocsmában befejezván a gyűlést, ülök a biciklimre, hogy hazakerekkezek. Három kilométeren belül kiereszt a gumim. Gyalog mentem haza. Harminc kilométer. Mert járásbíró vagyok.

A Kunhalmi iskola koalíciós dekorációval virrad a választás vasárnapjára. Mindenféle plakát kiabál. Sarló-kalapácsos, Föld, Kenyér, Szabadság-os, imakönyves — kenyeres. És mindegyiken jelek, hová tedd a keresztet.

S mi, a koalíciótól küldött választási bizottság, ünnepi gúnyában ülünk, feszült várakozással. Elnökünk öreg bolsi, lópatkoló és kocsikovács a közeli országút nád-tetejű műhelyéből. A reggel hatkor érkező választókat úgy fogadja kalaplengetve, akár lakodalmi vőfély a sorjázó vendégeket. Egy-két szó, biztató következik kinek-kinek, hogy hová kell tenni a keresztet, mellé ne tegye, jó helyre rajzolja ám!

Különben a választási helyiségben tilos az agitáció. Csak a listák zizegése, a szavazó fülkére akasztott szalmazsák libbenése jelzi, hogy halad a munka. Időnként kicsi diskurzusok indulnak, nem pászol a tanyaszám a névvel, néha elhaltak helyett akarnának voksolni a törvényes örökösök. Mert a holtakért az élőknek mindig is voksolniok kell.

Közben nézem én, hogy az öreg bolsi elnököm rettenetes pontumossággal osztja ki a szavazólapokat. Valahonnét az asztal alól húzza elő kezét, mintha fájdítaná, s hüvelykujját fölül teszi a lapra, néha a jobb fölső sarokra, máskor a közepére, harmadszor a jobb alsó sarokra.

Úgy dél körül, hogy kicsit megapad a szavazók árja, etetik otthon a jószágot, kilépünk levegőzni az udvarra. Régi barátság alapján kérдем tőle, hogy ez a hüvelykujfogatás mire való. Talán a köszvény bántja?

— Á, fiú, megmondom én, káderezek! Lekáderezem a gyanúsakat. Vékonyka csontolajat kapok a hüvelykujjamra, úgy fogom a papírt. Estére halványan előjön rajtuk az ujjam nyoma. Namármost, van a pártszervezetünkben vagy hat küldött ember. Már úgy érvést, hogy olyanok, akiket a kiszagadják vagy a schlachtások küld-

tek közénk kémlélődésre. Hogy megvigyék nekik terveinket. Olcsójancsik ezek. De most kiderül, ki hova voksol. Minden fogásom egy nevet jelent.

Tudtommal az ENSZ megfigyelői, s az elnökségben ülő más pártok képviselői nem ügyítettek az öreg löerelő káderozására.

Hanem vagy fél év múltán valami városi gyűlésben összeakadok vele, kérdem tőle, bevált-e a káderezés.

— Hallja, a hatból kettő csak áruló volt. Még a régi világban hozzászoktak, hogy egy kis jutalomért eladják voksuikat. Beszűritettek közénk kémnek, s amoda szavaztak, a kiscgazdákra. Na, gondolhatja, kivágtuk őket, ahogy a macskát szokás, tudja hová. Ugyan az egyiket meg is döngették fiataljaink, mivel nagy volt a csalódás benne.

A Kálmány kollégium kicsi gyerekei Csutorás komámnak, ahogy menet közben kivallotta, azért tetszettek, mert mindnek sorsát magáénak tudta. — Hej, komám, ha én így tizennégy éves koromban ülhettem volna iskolapadban, hát megcéloznám az Akadémia elnökének székét! Annál nem is adnám alább.

De nemcsak sóhajtozott, minden alkalmat megragadott, hogy a kicsik között lehessen. Önként fűtötte a fűrészpores kályhákat, s ügyelte naponta háromszor is. Egy délutáni ráfűtéskor, már zimankósodott odakint az idő, Sanyi fűrészporozza a dobosokat a kálmányos tanulószobában, hiszen mindjárt jönnek az iskolából a fiúkák, jó lesz nekik egy kis meleg. Eközben látja, hogy Pellés Lajos nevelőtanár ül az asztalnál és Sikár Jancsi rongyos, világítón okos fejű proligyerek, lavórnyi vizekkel mászik be az asztal alá. Pellés beleteszi mézfehér lábát és olvas. A Tőkét forgatja, akár kispapok a breviáriumot. Ahogy hűl a víz, Sikár forróval cseréli. Pellés méltósággal teszi át amabba lábát.

Sanyi előtt elborul a világ.

— A rabszolgát nevelő szakramentumodat, te! Hát mit csináltatsz te ezzel az ártatlan kiscgyerekkel.

Pellés fölnézett a Tökéből, s kihívóan pimasz tekintettel rándított vállán.

— A te dolgod, hogy fűts ránk! És mindig is az lesz!

Sanyi egy álltó helyében ejtette ki kezéből a vödörket, s lekevert két akkora pofont Pellésnek, hogy az elterült a földön. Az égzengésnyi zajra összefutottak az emberek és Vékes.

— Mi történik itt?

Pellés úgy feküdt a földön karikában, mint akit görcsök rángatnak.

— Mi volt itt — kiabál Vékes magából kikelve.

— Láthatod — mondta higgadtan Csutorás.

— De hát miért, és hogy jössz te ehhez?

— Az ilyen ganéjokat agyon kell verni, mint a veszett kutyákat. A bélüket is kitaposni!

— Na, várjál csak te nagyütős anarchista. Hát még mindig azt hiszed, hogy a falud kocsmájában legénykedsz. Azonnal összehívom a népbíróságot!

Úgy is volt.

— Balázs Sándor másodéves munkásjogász mondja el, miféle inzultus történt a Kálmány Lajos Kollégium diákszobájában.

— Az történt, hogy ez a piszkos, bukott diák- és gyereknyomorító, nevelőtanári mivoltában ezzel a tiszta kis proival mosatja a mocskos patáját, de fölül, közben a világnak marxi megváltásán élezi elméjét. Én előttem ez így együtt nem igaz. Ezt én nem tudom lenyelni. Ez az új arisztokrácia pofátlan, lelkiismeretlen, cinikus készülődése soraink között, az új rabszolgák fölötti könyörtelen uralomra! S mi tőrjük ezt? Hogy a szemünk láttára gyalázzanak bennünket? Engem nem azért küldtek ide, hogy tőrjem!

— De Balázs Sándor munkásjogásznak tudnia kell, hogy az ököljognak sorainkban keresnivalója nincs.

— Tűzzel, vassal, vasbunkóval szétverni őket! Az írmagját is kiégetni ennek a

mentalitásnak. Nemcsak ökölrel. Farizeusok, kufárok furakodnak közénk, s ha fel-
nőnek, alulmaradunk. Mi maradunk alól.

— Nem, barátom. Te ezt utoljára tetted. A kollégium közösségéből kizárunk, s
teszünk róla, hogy a Jogan se folytathasd tanulmányaidat!

Este tudtuk meg, hogy Csutorás már nincs közöttünk. Egyre tömörebbnek hitt
élő soraink első repedése volt az ő sorsa. Fájdalmas karistolásokat ejtett rajtunk.
Hogy is van? Az ököl nem eszköz, de hát amiért ütött, az a védett?

A trappoló idő sietve forrasztotta fájdalmunkat. Szorgalmi hónapok, s üzemek-
ben pergetett műsorok. Esemény esemény hátára sodorta életünket.

Egyszer a dohánygyárban adtunk erőteljesen lüktető szép műsort. Rutinunk volt,
éreztek a közönséget. Az odafigyeléstől, az érdeklődés melegétől verejtékeztek a
falak, a nyeregetőt tartó vasoszlopok. Táncoltunk s énekelünk. Szavaltunk, bal-
ladáztunk.

Órák múlva, a befejezés legforróbb pillanatai után a párttitkár főlzalad a
pódiumra, arcán látszott, rengeteg mondanivalóval, izgalomtól magas torokhangon
kiáltotta teli az óriási termet:

— Elvtársak!...

Feszült figyelem és hosszú szünet. Gondoltuk, ismeri a hatásszünetek jelentőségét.

— Elvtársaim!... Én csak azt mondom, hogy szabadság!

Lejött közénk. Tulajdonképpen mindent megmondott. Ahogy fölocsúdtunk, vas-
tapssal köszöntük köszönését.

Csutorás távoztával a hajszálrepedések goromba hézagokká táguldoztak. A kis-
gazdák MAKE-mozgalma Szegeден is terebélyesedni kezdett, s a szocdemek DOKOSZ
kollégiuma is lékelte sorainkat. A nagy Móricz Zsigmondból is sűrítettek át némely
sértettek amoda, itteni harmincadrangúságukból, ottani elsőrangúakká lépve elő.

Hugyecz Jóska, pipett borbélylegény, mindig is méltóságán alulinak tartotta
velünk, zárt sorokban, énekszóval, utcahosszat mozgalmi dalokra lépni. Ő ment a
járdán, nagyon szegellyelve, hogy ilyen távolról is hozzánk tartozik.

Akkoriban éppen UNRRÁ-tól kapott tengerészgúnyában indultunk a hidegnek.
Fekete posztóinkban olyanok lehettünk, mint téli varjúsereg a hó tetején, s furi
kinézetűek. A lakosság kényeslelkűjei nagy ívben kitértek menetünk elől, ha látták
tömegelésünket.

Hugyecz hát elment, s vele bizony jobbak is. A repedések táguldoztak. Persze
jöttek új csapatok, jobbak, erősebbek.

Makón huszonnégy óra alatt kollégiumot rittyentettünk egy elgázosított család
villájából, pedig húsz maszek fuvaros rohamai között üritettük, s rendeztük be az
épületet. A főispán és a polgármester nélkülünk nem tudott érvényt szerezni
határozatának.

A centenáriumi pesti ünnepén tünete sem látszott belsőbb bajainknak. Üde vi-
rágzás, s biztonság sorainkban. Sokan vagyunk, messzire menők. Baj nem érheti
merészen létrázó terveinket.

És a gimnázium szabta tananyagot tempósan döngetjük. Félévenként egész évet
lekaszálnak. Negyvenkilenc nyarára huszadmagammal hajazom be az ötödik osztály
boglyáját.

És az akácokkal, őket követő hársakkal virágzik, illatozik kedvünk. Amikor mel-
let feszítve, kitért ablakú társalgónkba lépünk, hazamegyünk. Hazamenni, ha öröm
van kezünkben, hogy is ne lenne jó. Társak közé. Azok is örülnek nekünk. Ahogy
mi az ő sikereiknek. Értenek minket, s nincs annál jobb, együttlépő, együttérző
emberekkel élni.

Szelíd víz viszi hajónkat, a szél vitorlás kedvünket dagasztja. Hanem Szalóczy
Márta Sós Ibolya vállára borulva sír, a kitért ablakokban. És Olasz Jutka és a
Palkovics lányok. Némely fiú csak némaságával segít nekik. S mi kipirulva dobba-
nunk közéjük, nem értve, valami játékot próbálnak tán, vagy... valaki meghalt?
Még közülünk is meghalhat valaki?

— Valaki meghalt?

— A NÉKOSZ!

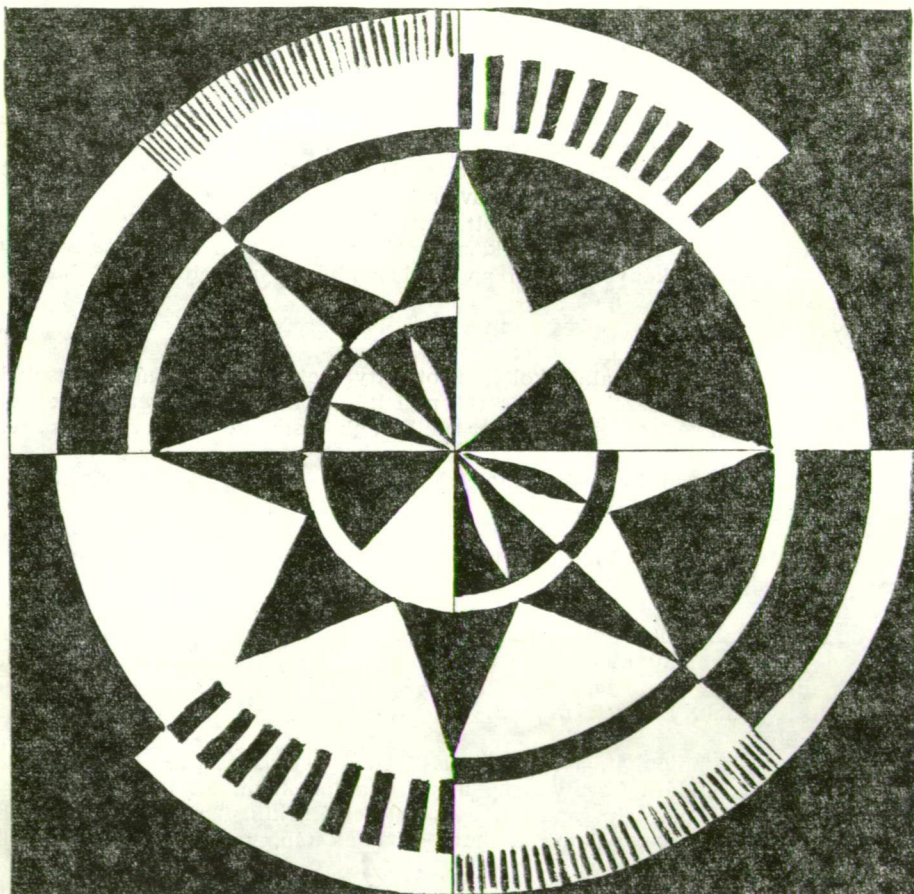
— Mi?

— Egy határozat kimondta: oszolj!

S mi lesz a tízezer utánunk jövővel? Ki hová, s merre? Vékes úgy állt közöttünk, ahogy kotló riadt csirkéi között.

— Barátaim, népi kollégisták! A kolduló életnek vége! Pártunk javaslatára állami kollégiumok veszik át otthonainkat. Ezzel egyidőben megnyílnak a szakértéségi kollégiumok, és a munkásfiatalok előtt kitarúlnak a nappali egyetemek kapui. Más tempó következik, de amint tudatok tánc közben tempót váltani, úgy bizonyosan tudtok az élet diktálta tempóváltásban is. A NÉKOSZ-ban megkaptátok, amire szükségetek lesz. Mindenki sorakozzon a neki megfelelő iskolakapukon befelé. Egyet ne feledjetek: ki küldött benneteket, miért tanultok!

És legyetek az eljövendő új helyeken kelesztő kovászai a közösségeknek, ahol új embert tápláló friss kenyerek sülnék!

HÉZSÓ FERENC: TISZTASÁG